

I. LA RONDALLA

La rondalla és una manifestació verbal argumental, fictícia i simbòlica que pertany alhora al folklore i a la literatura.

La rondalla és un gènere narratiu. Els seus textos estan organitzats internament segons el principi d'oposició semàntica binària i els seus arguments s'inicien amb un començament, després un nus i, finalment, un desenllaç.

Per obtenir un text rondallístic ens cal la presència d'un o varis motius sobre els quals recau la responsabilitat de desencadenar les accions que transcorren en un temps i uns espais determinats. i que seran protagonitzades per uns personatges. Un mateix motiu pot aparèixer a diferents rondalles encara que aquestes no pertanyin al mateix tipus.

Diem que la rondalla és fictícia per oposició a altres gèneres narratius com ara el mite o el relat històric, els quals pretenen explicar l'origen del món i el de l'home i el de les institucions socials que aquest ha anat creant. Ara bé, a partir del moment en que les creences que han originat els mites deixen de tenir vigència, la frontera entre aquest i la rondalla deixa de ser diàfana i aquests dos gèneres es confonen. Cal assenyalar, també que la rondalla és tinguda per fictícia ja que els fets passen fora del temps i de l'espai; tot i així, hi ha narradors que presenten les rondalles com si es tractés de fets reals, esdevinguts a individus, grups o indrets amb noms i fàcilment localitzables, cosa que corrobora, un cop més, la impossibilitat de traçar una frontera prou clara entre gèneres.

El llenguatge de la rondalla és alhora verbal i simbòlic. Amb aquest llenguatge doblement valuós pretenem comunicar alhora sentiments, idees, creences amb una gran economia de temps i esforços car són compartits pels membres d'una mateixa comunitat cultural sense necessitat d'explicacions complementàries. Ara bé, els significats de la rondalla varien amb els temps i els costums i, llavors, els individus o els col·lectius que les reben ja no les valoren ni les entenen de la mateixa manera. En general, la rondalla —com passa amb moltes produccions verbals— perdura més enllà dels contextos que les van fer possibles. Quan es produeix un canvi de temps, de valors, o de context cultural, tenim moltes possibilitats d'heretar un llenguatge simbòlic la comprensió del qual no ens és del tot clara.

La rondalla és una manifestació verbal que pertany al folklore per la seva antiguitat, el seu anonimat, la seva oralitat i la seva configuració estètica.¹

---

* Carrer del Robí 18, 3er 2^a. 08024 Barcelona. E-mail: or@bcn.servicom.es

¹ Ben-Amos, 1971. Veure Pujol, 1985: 160.

Totes les manifestacions del folklore es caracteritzen pel fet de ser compartides per un grup de persones, les quals participen d'un sentiment de pertinença a una comunitat amb idèntics o semblants elements identificatius que els han estat llegats pels seus avantpassats.²

Pel fet de ser adoptades per la comunitat, les rondalles no acostumen a tenir autor, cosa que les diferencia de les creacions literàries. Ara bé, algunes peces de la literatura han passat a formar part de la cultura popular i havent estat adoptades massivament pels membres d'un grup o d'una comunitat en una època determinada, perden la signatura de qui les va fer possibles.

La forma de transmissió de les rondalles ha estat durant molts segles oral. Molts dels seus continguts tenen caràcter simbòlic degut al pes del temps i de l'espai i ens arriben carregades de significacions i d'afectivitats.

Sovint, les peces del repertori oral han estat transmeses a través de l'escrit, impedit que certes composicions caiguessin en l'oblit al qual quedarien condemnades si la funció per a la qual varen néixer estigués en desús o hagués pres altres modalitats que impossibilitarien la seva pervivència.

Les rondalles tenen, en general, una estètica força peculiar que identifica el gènere al qual pertanyen: situades en un temps i un espai incerts, expliquen els fets amb una gran velocitat,³ amb absència de descripcions (de sentiments i estat d'ànim, paisatgístiques, etc.), sense cap ànim de justificar accions o comportaments insòlits, l'ús d'expressions específiques a la narració oral (com ara *Vet aquí que, camina que caminaràs*, etc.)... Aquest estil tan peculiar ha estat possible gràcies a la intervenció d'autors (anònims o no) i, el que és més important, de narradors. Uns i altres, en anar-se-les transmetent hi han incorporat canvis i variacions (així han nascut allò que anomenem versions), però, al mateix temps, n'han afirmat la cohesió interna.

Tant si es tracta d'una versió, una adaptació o qualsevol altre canvi, l'important és que la forma que hagi pres agradi a la gent del seu temps i/o d'altres temps posteriors. Altrament no podríem parlar de peces de la literatura oral.

Però més enllà de totes les definicions donades, cal assenyalar que una funció primordial de les rondalles és comunicar-se verbalment a través del plaer estètic,⁴ afirmació que ens obre la porta d'entrada al vastíssim terreny de la literatura oral, aquesta disciplina que bé podríem definir com quelcom constituït pel so de la veu, el ritme de la respiració, el temps i la presència del cos *narrant*, elements que en el seu conjunt constitueixen un llenguatge propi, que cap pàgina escrita pot transmetre ni reproduir.⁵

---

² Calvino, 1988: 19.

³ Calvino, 1989: 49-53.

⁴ Janer Manila, 1991.

⁵ Frisa, 1993: 26.

Però, la literatura oral no és, tal com semblaven creure-ho els romàntics i els folkloristes, una emanació espontània del poble sinó que és una literatura fortament enclavada en un context precís i no existiria ni es difondria si no hi hagués un sistema més o menys complex, el model general del qual és una reunió en la qual un recitador pren la paraula.⁶

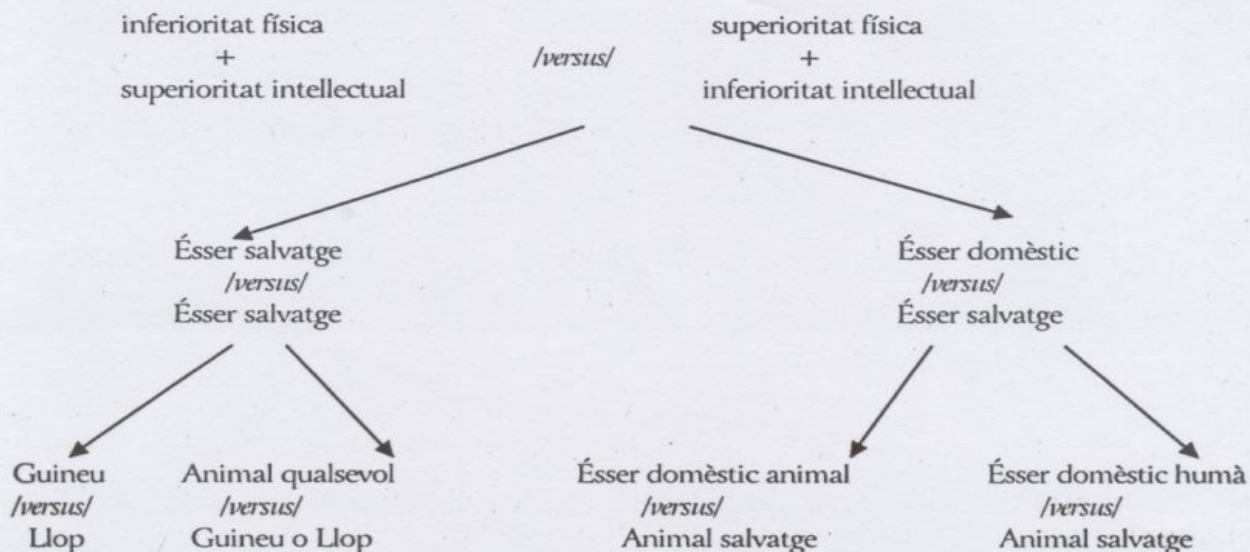
La literatura oral es pot dividir en literatura oral fixa i literatura oral mòbil.⁷ Per a la literatura oral fixa, aquesta característica, és a dir, la fixesa de la forma, es converteix en la seva raó de ser, en la seva funció. La seva funció és clarament pedagògica: a mesura que hi van entrant, els infants s'impregnen de les formes del saber popular. La literatura oral mòbil, en canvi, assegura el pas entre la petita poesia i el gènere narratiu.

2. LES RONDALLES D'ANIMALS

Les rondalles d'animals són uns relats amb característiques pròpies com a gènere que són ben visibles més enllà de les particularitats que els pugui imprimir un narrador.

Els continguts o, el que és el mateix, els arguments de les rondalles d'animals tracten majoritàriament de temes que afecten els aspectes més bàsics de l'existència: la lluita per aconseguir menjar i per la supervivència.

El principi d'oposició semàntica binària es concreta de la següent manera en el camp de les rondalles d'animals:⁸

⁶ Velay, 1992: 22-23.

⁷ Tenèze, 1969: 1105.

⁸ Font: Ténèze, 1976: 67.

Tal com es pot veure (part superior del quadre), es presenta l'oposició entre dues grans categories d'éssers: el dèbil (inferioritat física) però astut (superioritat intel·lectual) *versus* el fort (superioritat física) però babau (inferioritat intel·lectual).

A mesura que anem baixant (part del mig del quadre) es van concretant uns determinats trets de comportament d'aquestes grans categories: l'ésser fort però babau acostuma a ser un animal salvatge i s'oposa a l'animal domèstic, animat de menys força però amb més astúcia.

Però com més concretem (part inferior del quadre), més advertim que no és possible d'adjudicar un comportament i una funció immutable sempre al mateix animal o família d'animals sinó que en aquests, el comportament i la funció estan condicionats pel lloc que ocupen en un context determinat.

Així veiem que l'animal fort però babau, de la família dels salvatges podria ser el llop o la guineu (o l'ós en els textos rondallístics de l'Europa Septentrional, l'elefant en els hindús o el tigre en els textos d'Amèrica Llatina). I també ens assabentem que l'animal més dèbil però més astut podria ser (també) la guineu (sobre tot quan el llop és el seu oposant en la categoria d'animal salvatge) o qualsevol animal domèstic, incloent en aquesta categoria l'humà.

La prosa és també el vehicle verbal de les rondalles d'animals però aquestes deuen l'extrema mobilitat del seu text per la seva forma eminentment dialogada. I, cal no oblidar que per estructurar un relat sobre la base dels diàlegs es requereix la presència d'uns personatges fixos amb una personalitat molt ben definida i els trets molt definits. Afirmació que ve a enfortir la certesa abans assenyalada de la importància dels personatges dins la configuració de les rondalles, almenys les que ara estudiem.

Algunes rondalles d'animals disposen al seu interior d'alguna formuleta, forma verbal organitzada poèticament, feta de joc verbal, rima i ritme i del tot supèrflua per a la bona marxa d'un relat.

La funció o ús social de totes les rondalles es produeix independentment de l'explicitació o no de l'objectiu que ens proposem en difondre-les. Si no acceptéssim aquesta premissa no podríem entendre el folklore com un acte de comunicació.

La finalitat que justifica l'existència i la pervivència de les rondalles d'animals és criticar i burlar-se dels defectes d'una societat determinada, tot denunciant així els abusos de certs individus que exerceixen el poder desmesuradament contra d'altres amb un to marcadament irònic i satíric. Així, mitjançant la crítica i la sàtira s'acompleix la vocació moralitzadora de les rondalles d'animals.

Roser Ros y Villanova, "Les Rondalles d'Animals"

ORIGEN DE LES RONDALLES D'ANIMALS. ORIENT: PERSIA I ÍNDIA

El recull més antic i precursor de les rondalles per les quals ens interessem s'anomena *Calila i Dimna* i tot apunta que fou obra d'Ibn al-Muqafa (recull del qual es diu, també, que no és més que la traducció àrab que Abd Allah ibn al Muqafa va fer de les faules índies de Pilpay (o Bilpay)

Aquests relats provinents de l'Índia, tot i la seva brevetat, tenien una configuració i una estructura bastant fixa, condicionades per la seva funció social que consistia a reflectir les anècdotes —trifulgues i conflictes inclosos— pròpies de la vida d'una cort formada pel seu màxim mandatari i els seus súbdits.

Al lleó (animal propi de la fauna d'aquelles terres orientals) li fou atorgada la funció de rei; ara bé, en aquests relats el poder d'aquest animal-rei era plagat de defectes humans, cosa que no ens hauria sorprendre, puix que de caricatura dels costums socials del moment es tractava: en efecte, aquests relats mostren un lleó que es deixa dur per la ingenuïtat en la tasca de manar i que es deixa influir pels consells d'alguns dels seus súbdits, no del tot honrats en el seu fer i un bon punt massa manifassers.

És aquest context el més adequat per al naixement de dos súbdits, el xacal i la hiena. Llur afany és servir llur rei, llur desfici fer-se la trabeta. Aparentment, llurs vides transcorren en peu d'igualtat, però la realitat demostra que un abusa de l'estupidesa de l'altre i l'enganya constantment. I aquest és el xacal: un personatge golafre, trampós i ferotge. La hiena, constantment enganyada pel xacal, és el blanc de totes les seves burles i males passades. No cal dir que els seus trets bàsics són els mateixos que caracteritzen el llop de les nostres rondalles d'animals.

La penetració d'aquests relats indis vers l'Europa Central és un fet tot i que el procés es féu de manera lenta. No és difícil imaginar que durant tot aquest llarg període d'adaptació dels relats d'un indret a l'altre, es varen anar produint canvis al seu interior. En el seu pas cap a les terres d'Europa, els relats indis varen perdre el rei lleó ja que era un animal desconegut a les nostres latituds. El seu lloc va ser ocupat per altres personatges que no recorden en res la seva majestat original.

En canvi, els que sí s'haurien mantingut en tot aquest lent procés d'aclimatació d'una cultura a una altra haurien estat els episodis de la lluita sense treva entre el xacal i la hiena per tal d'haver les engrunes del festí del seu senyor rei. Com que d'animals com el xacal i la hiena l'Europa d'aquell moment no en coneixia ben res, es convertiren en la parella formada per la guineu i el llop donant lloc a les rondalles del cicle de la guineu i el llop que tractarem d'estudiar més concretament en el capítol següent.

OCCIDENT: GRECIA I ROMA

Ja des de la Grècia clàssica, els animals eren utilitzats per parodiar els defectes humans, donant peu, així, a una mena de carnaval verbal que es reia d'una societat que no acabava de rutllar i que, per a la seva bona salut, s'havia de procurar els mecanismes per poder exercir el sà exercici de burlar-se d'ella mateixa.

En efecte, els animals, portadors d'una gran càrrega simbòlica, constituïen el component essencial de les mitologies de les diferents religions prehel·lèniques i tingueren un paper determinant en les relacions i la caracterització dels déus de l'Olimp.

A Isop s'atribueix la creació del gènere faulístic. A partir d'aquí, la tradició, que en un principi fou oral, prengué forma escrita. Els molts imitadors i transmissors de l'obra d'Isop no feren sinó articular, ampliar i redefinir els materials faulístics segons les necessitats de la seva època.

OCCIDENT: L'EUROPA SEPTENTRIONAL

Les rondalles d'animals haurien vingut del nord d'Europa⁹ i tenien el seu origen en una cadena de relats, el protagonisme dels quals havia recaigut damunt de la guineu i l'ós. Aquest darrer, però, durant la seva llarga marxa per les terres de l'Europa Central hauria hagut de sofrir un procés parcial de fusió amb el llop (animal més conegut a les terres del sud d'Europa). Aquest fet va provocar que el llop i l'ós haguessin hagut de compartir, en ocasions, lloc i fama.¹⁰

Si bé les facècies de la guineu i l'ós són menys nombroses que les que la guineu passa en companyia del llop, no podem menystenir una parella com la guineu i l'ós, ja que el cicle de relats que els originà és el més important de l'Europa del Nord. D'altra banda, si bé el llop hauria anat prenent el lloc destacat que l'ós havia ocupat en indrets més septentrionals, no l'hauria pas substituït del tot en els relats que es posaren en circulació a l'Europa Meridional.¹¹

Va ser Krohn el primer d'establir que a l'origen de les rondalles d'animals hi havia una cadena de relats provinents de l'Europa Septentrional. D'aquí l'esforç per diferenciar aquests relats o episodis de les altres rondalles. Quan diem les altres rondalles ens referim, efectivament, a aquelles narracions conegudes sota el qualificatiu de meravelloses.

A les rondalles d'animals, a l'hora de ser incloses a l'índex d'Aa.-Th, se'ls donaren els primers nombres del catàleg internacional, quedant catalogades amb els

---

⁹ Sudre, 1932: 10.

¹⁰ Praneuf, 1989: 24-28.

¹¹ Praneuf, 1989: 25-26.

números 1 a 299. Els relats classificats de l'1 al 5 pertanyen a la principal "cadena" nòrdica de relats d'animals.

DOS ANTECEDENTS ANIMALESOS A LA LITERATURA ESCRITA MEDIEVAL EUROPEA:

ELS BESTIARIS

A l'època medieval s'anomenen *bestiaris* uns tractats que contenen la descripció d'animals —adés reals, adés fantàstics— i la corresponent "moralització", això és, l'exposició de la significació moral, de llurs trets i costums. Són, doncs, obres de finalitat didacticomoral i presenten dos caràcters distints: un de científic, pel qual han estat directament considerats com a petits manuals o enciclopèdies d'història natural, aspecte que es posa en relleu en la descripció particularitzada dels animals; i un d'al·legòric, perquè en llur moralització són representats els vicis, les virtuts i la condició espiritual —estat de gràcia o de pecat— de l'home, i àdhuc Jesucrist o el dimoni. Les propietats de les bèsties són, doncs, interpretades en sentit moral.

Tota la tradició dels bestiaris prové, segons el parer unànim dels estudiosos, d'un text grec, compost probablement a Alexandria durant el segle segon de la nostra era, potser abans de l'any 140. Aquesta obra és coneguda amb el títol de *Physiologus* perquè la seva paternitat s'atribuïa a un personatge anònim qualificat de naturalista. És un tractat de teologia popular que, valent-se d'exemples presos del regne animal, interpretats al·legòricament, explica i comenta les veritats dogmàtiques i morals dels cristians.

Però els bestiaris no solament es propagaren entre els predicadors i moralistes de l'època sinó que s'alimentaren de creences profanes, de tal manera que es feia difícil saber allò que en ells hi havia de científic o basat en l'observació i allò que provenia de la imaginació fantasiosa de la gent.

Cap a final del segle XII comencen a circular versions de bestiaris en llengües romàniques. En efecte, és a partir d'aquest segle quan es consolidaren en les llengües neollatines unes històries protagonitzades per animals els trets més característics dels quals eren el seu caire al·legòric i moralitzador. Aquestes històries es poden dividir en dos grans blocs:

— Els bestiaris d'amor, d'ambientació cortesana, sorgits a França;

Els bestiaris pròpiament dits, d'origen italià (de la Toscana), amb una finalitat moralitzadora.

EL ROMAN DE RENART

El *Roman de Renart* és una obra de la literatura medieval que ens descobreix la cara oculta d'aquest període: enfront dels ideals cortesans i cavallerescs, el roman és un recull de contes diversos i fins i tot contradictoris —anomenats branques—, escrits entre el 1171 i el 1250 per una vintena d'autors d'allò més variats, tant pel que fa a la procedència com per la capacitat poètica. La primera versió fixada per l'escrit sembla que és de Pierre de Sant-Cloud i de Richard de Lison.

Aquesta obra literària fou creada originàriament en llengua francesa i primer es popularitzà per tradició oral i després prengué forma escrita i que té forma de poema, es podria xifrar en el popular *Physiologus* i els bestiaris tan en voga a l'Edat Mitjana.

El *Roman de Renart* va tenir una influència enorme a la seva època. Bona prova d'això n'és que el nom del protagonista Renart va arribar a substituir, el nom genèric de l'animal, que en llengua francesa era *goupil*. Fins i tot el mallorquí Ramon Llull donà el nom de *Renard* a la guineu, protagonista incontestable del seu *Llibre de les bèsties*.

Aquest personatge encarnat per la guineu, més coneguda pel seu nom propi de Renart, fou tot un símbol per a la gent de l'Edat Mitjana. La seva funció era ridiculitzar els usos, abusos i vicis d'autors l'obra dels quals no es pot qualificar sinó de dolenta, la ceguesa de la reialesa, l'abús de poder del papat, el usos i abusos del clergat, la prepotència de la cavalleria, la fetilleria dels burgesos, l'estultícia del poble... L'obra, que conté elements còmics, satírics, al·legòrics i moralitzants, reproduïx quadres de la vida de la societat del segle XII i XIII.

En síntesi, tot allò que durant l'Edat Mitjana fou practicat amb grans dosis de fe i amor, els pelegrinatges, les croades, els miracles, les llegendes pictòriques, els duels judicials, les confessions, és parodiat sense pietat al *Roman de Renart* amb una ironia simple i lleugera, però que no permet dubtar sobre la seva voluntat de ser proçaç, viva i pregona.¹²

L'organització dels contes en forma de poema s'estructura per branques, a l'estil dels romanços medievals. Cada branca és obra d'un autor diferent i fou composta en èpoques diferents. Aquesta és una de les raons que fa que el Renart en sortís metamorfosejat a cada nova branca, car en l'interludi existent entre una branca i una altra el personatge va anar calant entre la gent, de tal manera que el nou autor, en compondre una nova entrega, havia de partir d'allò que la gent havia anat afegint al seu heroi que a poc a poc es va anar constituint com un veritable arquetipus.

---

¹²Lenient. Veure Flinn, 1963: 156.

3. EL CICLE DE LES RONDALLES DE LA GUINEU I EL LLOP

Dins de les rondalles d'animals que passarem a analitzar tot seguit hi ha algunes característiques que no són compartides per totes les rondalles d'animals en general.

Em refereixo alguns trets específics:

- els dos protagonistes, ja ho hem vist, són oposats completament: un és inferior en força però superior en murrieria;
- els dos protagonistes s'aparellen per conveniència i llur relació no s'acabarà fins que no s'acompleixi l'objectiu que s'han proposat d'aconseguir en comú;
- són relats que es basen en una cèl·lula de naturalesa estàtica, no pas dinàmica com és el cas de les rondalles meravelloses i algunes de les rondalles d'animals (coneguts també com a relats iniciàtics).

Les rondalles del cicle de la guineu i el llop, varen ser objecte d'estudi¹³ i ara n'assenyalaré els aspectes més rellevants i els passos següents.

Seguint l'índex d'Arne-Thomson, es va assenyalar l'existència dels següents grups: de rondalles d'animals amb la següent numeració:

- T. 1 a 99 animals salvatges,
- T. 100 a 149 animals salvatges i animals domèstics,
- T. 150 a 199 homes i animals salvatges,
- T. 200 a 219 animals domèstics,
- T. 220 a 249 ocells,
- T. 250 a 274 peixos,
- T. 275 a 299 altres animals i objectes.

D'entre les rondalles d'animals salvatges, és a dir, T.1 a 99, l'estudi es va centrar en aquelles que, seguint l'adaptació de l'índex de tipus d'AaTh a la rondalla catalana, corresponien als següents tipus: T.1, T.2B, T.4, T.5, T.6, T.9B, T.15, T.32, T.34.

Per tal que l'estudi fos vàlid, vaig partir d'uns textos escrits que, tot i presentar diferències entre ells, permetien assegurar que partíem d'uns elements comuns en tots ells.

El límit fou el següent: el treball d'anàlisi només s'efectuaria a partir de repertoris dedicats fonamentalment a la narrativa oral en prosa publicats en forma de llibre. Es partia, doncs, de les obres dedicades fonamentalment als gèneres que constitueixen el gruix fonamental de l'índex d'AhTh pel que fa a les rondalles d'animals protagonitzades per la guineu i el llop.

Així doncs, el punt de partida començava a presentar uns límits clarament definits:

---

¹³ Estudi que es va fer amb tot detall a la tesi inèdita que du per títol *Les rondalles d'animals: el cas del cicle que la guineu i el llop*. Veure Bibliografia general.

- Rondalles del cicle de la guineu i el llop (nou en total),
- En totes les versions existents als Països Catalans,¹⁴
- Sempre que poguessin ser considerades *fonts primàries*.¹⁵

Aquestes nou rondalles del cicle de la guineu i el llop, es desdoblen en 35 versions.

Seguidament es procedeix a llistar les rondalles del corpus, segons la numeració de l'índex, amb les versions que s'han localitzat i també el nom del compilador a qui és deguda:

Núm. de catàleg: 1

Versió: 1. Compilador: Pau Bertran i Bros (Principat)

Versió: 2. Compilador: Joan Amades (Principat)

*Núm. de catàleg: 1A*¹⁶

Versió: 3. Compilador: Antoni M. Alcover (Illes Balears, Mallorca)

Núm. de catàleg: 2B

Versió: 1. Compilador: Pau Bertran i Bros

Versió: 2. Compilador: Joan Amades (Principat)

Versió: 3. Compilador: Joan Amades (Principat)

Versió: 4. Compilador: Francesc Martínez (València)

Núm. de catàleg: 4

Versió: 1. Compilador: Pau Bertran i Bros (Principat)

Versió: 2. Compilador: Valeri Serra Boldú (Principat)

Versió: 3. Compilador: Joan Amades (Principat)

Versió: 4. Compilador: Joan Amades (Principat)

Núm. de catàleg: 5

Versió: 1. Compilador: Joan Amades (Principat)

Versió: 2. Compilador: Joan Amades (Principat)

---

¹⁴Aquesta decisió deixava fora d'estudi altres corpus propers al nostre com poden ser el castellà i el francès. Tot i així, cal dir que ambdós han estat utilitzats per definir millor les característiques del corpus que m'interessa.

¹⁵Fonts primàries: Pujol, 1982; Oriol, 1984; Grimalt, 1978 (veure bibliografia general).

¹⁶En el moment de l'anàlisi detallada del T. 1, es justifica per què s'inclou el T. 1A aquí.

Roser Ros y Villanova, "Les Rondalles d'Animals"

Núm. de catàleg: 6

Versió: 1. Compilador: Pau Bertran i Bros (Principat)

Versió: 2. Compilador: Joan Amades (Principat)

Núm. de catàleg: 9B

Versió: 1. Compilador: Pau Bertran i Bros (Principat)

Versió: 2. Compilador: Pau Bertran i Bros (Principat)

Versió: 3. Compilador: Joan Amades (Principat)

Versió: 4. Compilador: Joan Amades (Principat)

Versió: 5. Compilador: Joan Amades (Principat)

Núm. de catàleg: 15

Versió: 1. Compilador: Pau Bertran i Bros (Principat)

Versió: 2. Compilador: Pau Bertran i Bros (Principat)

Versió: 3. Compilador: Joan Alcover (Illes Balears, Mallorca)

Versió: 4. Compilador: Joan Amades (Principat)

Versió: 5. Compilador: Isidor Macabich (Illes Balears, Eivissa)

Versió: 6. Compilador: Enric Valor (València)

Núm. de catàleg: 32

Versió: 1. Compilador: Pau Bertran i Bros (Principat)

Versió: 2. Compilador: Valeri Serra Boldú (Principat)

Versió: 3. Compilador: Valeri Serra Boldú (Principat)

Versió: 4. Compilador: Joan Amades (Principat)

Núm. de catàleg: 34

Versió: 1. Compilador: Valeri Serra Boldú (Principat)

Versió: 2. Compilador: Valeri Serra Boldú (Principat)

Versió: 3. Compilador: Joan Alcover (Illes Balears, Mallorca)

Versió: 4. Compilador: Joan Amades (Principat)

Versió: 5. Compilador: Joan Amades (Principat)

Seguidament faré algunes consideracions generals del cicle estudiat a la tesi inèdita sobre aquest tema.¹⁷

---

¹⁷ Veure Ros, 1996.

SÍNTESI DELS MOTIUS PRESENTS A LES RONDALLES
DEL CICLE DE LA GUINEU I EL LLOP

T. 1	3 versions	la gana (a la v. 3 s'hi afegeix la venjança)
T. 2B	4 versions	la gana
T. 4	4 versions	la gana
T. 5	2 versions	el llop mossega la cua de la guineu
T. 6	2 versions	la gana
T. 9B	5 versions	el repartiment desigual
T. 15	6 versions	l'incompliment dels pactes establerts
T. 32	4 versions	la guineu surt del pou gràcies al llop
T. 34	5 versions	el llop pren la lluna per un formatge

Recompte dels motius:

4 rondalles (T.1,¹⁸ T.2B, T.4, T.6) la gana
(malgrat els tractes, només menja l'enganyador)¹⁹

1 rondalla (T.5) un joc
(quan van mal dades per al domèstic, aquest sap com aturar el joc del salvatge)

1 rondalla (T.9B) el repartiment desigual
(l'enganyador sempre s'emporta la millor part)²⁰

1 rondalla (T.15) l'incompliment dels pactes
(l'enganyador entabana doblement l'enganyat, a l'hora de la feina i a l'hora de menjar)²¹

1 rondalla (T.32) la guineu surt del pou gràcies al llop
(de nou l'enganyador entabana l'enganyat)

1 rondalla (T.34) el llop pren la lluna per un formatge

¹⁸ A T. 1A s'hi afegeix la venjança.

¹⁹ Cal fer una excepció amb la versió 3, car la geneta menja primer, tot i que després és enganyada per la titina.

²⁰ Cal fer una excepció amb la versió d'Amades Compare llop, comare guilla i el galàpat, rondalla comentada al moment oportú.

²¹ Cal fer una excepció amb la versió d'Alcover Sa raboa i s'eriçó, rondalla que ja ha estat comentada.

Roser Ros y Villanova, "Les Rondalles d'Animals"

(de nou l'enganyador entabana l'enganyat i aquest cop amb un argument molt veí de la gana!)

Com es pot veure, els motius més nombrosos de les nou rondalles tipus són els que més s'acosten a raons de supervivència:

- 4 fan referència directa a la gana: T.1 , T.2B, T.4 ,T.8.
- 3 són causats per situacions directament provocades per la gana: T.9B, T.15, T.34.
- 2 són més aviat provocats per situacions de joc: T. 5, T. 32.

Així, podríem dir que el motiu que va fer possible l'existència d'aquest cicle en concret fou, en més gran quantitat, el de la gana.

SÍNTESI SOBRE ELS ROLS DE SALVATGE BABAU I DE DOMÈSTIC ASTUT

	QUI ADOPTA EL ROL DEL SALVATGE	QUI ADOPTA EL ROL DEL DOMÈSTIC
T.1 (3 versions)	El llop/ la geneta (v. 3)	La guineu/ la titina (v. 3)
T.2B (4 versions)	El llop/ la guineu (v. 3)	La guineu/ el pescador (v. 3)
T.4 (4 versions)	El llop	La guineu
T.5 (2 versions)	El llop	La guineu
T.6 (2 versions)	La guineu	El gall
T.9B (5 versions)	El llop/ la guineu (v. 2 i 3)	La guineu/ el cotoliu (v. 2) la guatlla (v. 3)
T.9B (5 versions)	El llop/ la guineu (v. 2 i 3)	La guineu/ el cotoliu (v. 2) la guatlla (v. 3)
T.15 (6 versions)	El llop/ la guineu (v. 4)	La guineu/ l'eríçó (v. 4)
T.32 (4 versions)	El llop	La guineu
T.34 (5 versions)	El llop	La guineu

En síntesi:

8 presències del llop salvatge, fort però babau,

versus

8 presències de guineu domèstica, dèbil però astuta,

5 presències de la guineu salvatge, forta però babau,

versus

1 un pescador, 3 animals de ploma, 1 animal de pèl, cadascun d'ells domèstic, dèbil però astut

1 presència de la geneta salvatge, forta però babau

versus

1 titina domèstica, astuta però babau

[Cal assenyalar que la rondalla d'Amades *Compare llop, comare guilla i el galàpet* (T. 9B), en la qual el comportament del llop (inicialment, l'enganyat) amb l'ajut dels galàpets acaba enganyant la guilla, presenta un desenvolupament dels fets una mica fora del que s'ha dit fins ara. El problema és saber si es tracta d'una versió d'una rondalla rara i preciosa o, potser, d'un mal confegiment d'aquesta per part del seu col·lector].

Anem a veure ara, sobre qui recauen les dues funcions oposades però necessàries per a l'existència i la bona marxa del cicle, la situació és aquesta:

Rols de salvatge, fort però babau:

Llop	8 vegades
Guineu	5 vegades
Geneta	1 vegada

Rols de domèstic, dèbil però astut

Guineu	8 vegades
Home (pescador)	1 vegada
Animals de ploma (titina, gall, guatlla, cotoliu)	4 vegades
Altres animals de pèl (eriçó)	1 vegada

Així, podem dir que dins el cicle estudiat, sempre que el rol del salvatge fort però babau recau damunt el llop, el seu oponent, o sigui el domèstic dèbil però astut, és la guineu.

Així, en tenir la guineu com a salvatge, el rol del domèstic és assumit per alguna mena d'animal més petit que ella que li plantarà cara fent-se seu allò que un col·lector va posar, precisament, en boca de la guineu: *més val manya que força*.

Breu repàs dels finals de les rondalles del cicle en les que el salvatge mort en mans dels domèstics:

- T.1 : A la versió 1, el salvatge babau és apallissat per l'home.
- T.2B: A les versions 1, 2, 3 el salvatge babau mor apallissat per la gent.
- T.4: A les versions 1 i 4 el salvatge babau mor apallissat per la gent.
- T.5: No hi ha cap mort,
- T.6: No hi ha cap mort.
- T.9B: Versió 2 i 3 el domèstic astut es cruspeix el salvatge babau.
- T.15: No hi ha cap mort.
- T.32: El salvatge babau mor a mans de la gent.
- T.34: El salvatge babau mor a mans de la gent.

Després d'aquest recompte, podem arribar a la conclusió de que gairebé sempre que el salvatge babau mor és quan apareixen els homes en qualitat de personatges secundaris reforçant el rol de domèstic astut assumit, en tots els casos, per la guineu!

4. D'ARQUETIPUS I PERSONATGES

Un arquetipus és allò que exerceix de patró o model original. En termes biològics, l'arquetipus és l'avantpassat originari del qual procedeixen les diverses formes actuals d'un grup d'animals o de plantes.²² Per a la teologia, és el tipus sobirà i etern que serveix d'exemple per als homes.²³ Per als folkloristes de l'anomenada escola fina és arquetipus la primera forma històrica d'una rondalla, una cançó o qualsevol altre producte de la literatura folklòrica, reconstruït mitjançant l'anàlisi folklòrica pròpia d'aquesta escola.

L'arquetipus té un origen i un desenvolupament dubtós. En la creació i utilització dels arquetipus s'ha procedit de moltes maneres i els resultats²⁴ també han estat diversos i, molts cops, equívocs. Pel que fa a la seva intenció, el ventall pot anar des de la caricatura a la més gran idealització. Pel que fa al procediment, pot passar que partint d'un nucli d'idees desenvolupades sobre un personatge, se li arribi a donar un caràcter arquetípic o de model, provocant amb això una caricaturització dels seus trets, cosa que pot arribar a comportar conseqüències com la magnificació, la barreja i, fins i tot, la confusió. El final d'aquest procés pot desembocar, en alguns

²² *Diccionari de la Llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, 1995.

²³ *Diccionario ideológico de la lengua española* de Julio Casares, 1971.

²⁴ *Ibidem*: 27.

casos, en la conversió del personatge en qüestió en tot un símbol, cosa que li fa perdre realitat. En d'altres, es pot donar el cas que narracions arquetípiques preexistents s'apliquin a un ésser concret, més o menys fabulós també, i es formi així una narració estructurada amb pretensions realistes.²⁵

Es pot dir que els arquetipus són fills de molt diversos pares, de molt diverses intencions i sorgeixen en les més variades conjuntures. El procés d'acumulació d'anècdotes tendeix a donar-nos un arquetipus, un model més clar i intel·ligible per al grup.

Les definicions i reflexions fetes fins ara sobre arquetipus són aplicables a tots els personatges de les rondalles en general. Però vist que el centre del meu estudi l'ocupen la guineu i el llop, m'esmerçaré ara en la recerca del seu arquetipus corresponent.

En l'apartat dedicat a les rondalles d'animals estudiades aquí, ja s'han indicat les qualitats de cadascun dels membres del parell semàntic oposat que formen la seva cèl·lula de base. Cadascun dels dos arquetipus o personatges conformen la totalitat del món binari que s'entreu en aquestes rondalles. A un extrem d'aquest hi ha el que anomenem salvatge, a l'altre hi ha el que tenim per domèstic.

Fins aquí tot va bé, car segons la referida llei de contraposició d'oposats del món a les rondalles d'animals, és lògic que un ésser salvatge, inculte, esquerp, rude, intractable i brutal trobi el seu oponent en l'animal domèstic, que és la qualitat que es fa servir per definir l'animal que viu al costat de l'home, que es cria a casa, per oposició al que es cria al bosc, és a dir, al salvatge.

La cosa adquireix un matís una mica còmic quan resulta que un dels dos personatges, el que passa per ser cruel i poc tractable, és titllat de babau, d'ésser sense cap malícia que no es malfia de res, que tot ho troba bé, que es deixa portar dòcilment per altri. I aquest altri, aquest ésser destinat a enganyar-lo, tots ho sabem, no pot ser sinó algú astut, hàbil, amb un enginy molt aguditzat per tal d'aconseguir qualsevol fi enganyosament.

Es pot ser salvatge i tenir per oposat un domèstic. Es pot ser babau i estar destinat a ésser enganyat per un ésser astut. Ara bé, es pot ser salvatge i babau alhora? Segon el comportament pròpiament biològic, un animal no acostuma a tenir aquestes dues característiques a la vegada. Cal témer el llop, cal malfiar-se de l'ós precisament per la brutalitat de les seves urpes, per la maldat de la seva escomesa. Tanmateix, al verb, li ha estat atorgada la capacitat de fabulació necessària, per fer possible ajuntar aquestes dues qualitats i crear, així, i des de temps molt reculats, un arquetipus provist d'un comportament binari que es retroben en un mateix i que en el terreny de l'estricta realitat mai no hauria estat permès posar de costat.

Es pot ser domèstic i astut alhora? La mateixa resposta esgrimida anteriorment es pot aplicar per contestar a aquesta pregunta.

---

²⁵ Caro Baroja, 1989: 26.

Però hi ha un parell d'elements que ens menen a fer-nos una darrera reflexió: un és el fet que, dins la categoria dels animals domèstics, hi hagi, i ho faci ocupant un lloc preeminent, la guineu, de la qual no es coneix que mai hagi estat acceptada per viure al costat de l'home: *L'home del camp té horror de la guineu més que de cap altre animal: costa tant de salvar l'aviram de les seves hàbils i ferotges escomeses!*²⁶

L'altre és que la guineu sigui l'únic animal dels estudiats fins aquí amb, per dir-ho de manera ben il·lustrativa, doble nacionalitat, capaç de fer el doble joc sense que el color li pugui a les galtes. Si li toca representar el rol del salvatge, hi té les de perdre, d'acord, car no té més remei que comportar-se com una babau. Però si el seu rol és el de domèstic, la seva astúcia no té parió i enganyarà a tort i a dret, tant si es tracta del seu oponent salvatge i babau com si es tracta dels altres éssers, domèstics com ella mateixa en aquell moment.²⁷

Qui sap si no seria massa aventurat pensar que en el maridatge d'aquests dos parells de qualitats que aparentment no tenen res a veure en la vida real, les societats, en altre temps, hi veien el reflex de certes pràctiques que, suposadament, es duïen a terme en alguns cercles? Així, el salvatge i babau seria la viva representació de l'home, recaient en el domèstic i astut, la de la dona.²⁸

Ens haurem de rendir a l'evidència que no hi ha un únic camp d'interpretació sinó un conjunt de camps (Lévi-Strauss els anomena "codis").²⁹ És per això que deixo aquest idea per si algú la vol recollir algun dia, i aconseguir, així, treure'n l'entrellat. Només li caldria, sinó, fer un repàs exhaustiu pel llenguatge de registre oral i de carrer, per trobar les múltiples ocasions en què les dones i les guineus es troben compartint una mateixa significació.

Seguidament, procediré a fer un esbós de les característiques arquetípiques de cadascun dels personatges que estudiem. La meua voluntat és el seu coneixement ens marqui els límits per tal que no es produeixin mutacions imposades pel nostre caprici o la inventiva del narrador, cosa que produiria una alteració permanent en els caràcters hereditaris del llop i la guineu i donaria peu al naixement d'espècimens nous de trinka que ben poc tindrien a veure amb els tipus que donaren lloc al naixement de les rondalles que ells protagonitzaren en un inici. Car un arquetipus ha de ser, en definitiva, un model clar i intel·ligible per al grup.

---

²⁶ Corominas, 1994: 736.

²⁷ No cal sinó recordar, a tall d'exemple, les diferents versions del T. 1.

²⁸ Quedi, com a mostra testimonial del que dic, aquest fragment de la novel·la *Moll Flanders* de Daniel Defoe, en la que apareix com a cosa habitual la pràctica de prendre's el matrimoni com un negoci. Aquesta obra fou escrita el 1722: "[...]jaquí els matrimonis eren conseqüència de plans polítics amb vista a la formació d'interessos i a tirar negocis endavant, i que l'amor no tenia res a veure, o ben poc, amb l'afer." Barcelona: 62, 1982, pàg. 75.

²⁹ Sperber, 1974: 65 i 69.

LA GUINEU

De retrats de la guineu n'hi ha de força variats. Vegem-ne alguns exemples:

Apareix com a devoradora: a la faula de Céphale i Procris.³⁰ Apareix com a falsa i diablesca³¹ al *Bestiari* editat per Panunzio. És tinguda per astuta al *Diccionari* de Joan Corominas³², a "Le renard et les raisins" de Jean de La Fontaine. La guineu és presentada com un símbol del defectes i els vicis dels homes, entre ells, la malícia, sinònim d'astúcia a Flinn:³³

De còmic a satíric és el seu comportament en el *Roman de Renart*.³⁴

Però la modificació és possible en allò que es belluga, com passa amb els fenòmens que formen part del folklore: "Movement is, in fact, the most important characteristic of an item of folklore".³⁵

Però també és possible comprovar el caràcter protector benèfic de l'animal a una rondalla recollida per Cels Gomis.³⁶

EL LLOP

El llop pot comportar dos aspectes: un de ferotge i satànic un altre de benèfic.³⁷

Però les rondalles estudiades ens han presentat un llop que, al temps que era salvatge, també era babau. Vet aquí, doncs, que haurem de buscar la paternitat d'aquest arquetipus, tenint en compte aquesta nova dimensió en el seu comportament i intentar documentar en quines conjuntures (històriques, literàries) es va pastant.

Trobem la lloba benèfica a la llegenda de Ròmul i Rèmul, en la figura d'Akela del llibre de la jungla de Ruyard Kipling, a la versió russa de *L'ocell de foc*, hi apareix un llop fidel mentor del txarèvitx.³⁸

Contràriament a això, tenim un llop diabòlic,³⁹ un llop astut,⁴⁰ i un llop devorador a la mitologia escandinava.⁴¹ Hi ha també el llop com a símbol del defectes

---

³⁰ Veure Noel, 1810.

³¹ Panunzio, 1964: 100-101. V. 2.

³² Corominas, 1994: 734-740.

³³ Auguste Hamon, *Un grand réthorique poitevin Jean Bouchet*, Paris, 1901, p. 24. Veure Flinn, 1963: 484.

³⁴ *Le Roman de Renart*, 1985: 5-6.

³⁵ Abrahams, 1968: 147.

³⁶ Gomis, 1987: 50.

³⁷ Chevalier, 1988: 654.

³⁸ Schnitzer, 1985: 59.

³⁹ Francia, 1993: 172. Bisclavert és el nom d'un baró bretó, el protagonista d'aquest lai que es féu famós perquè es convertia en garulf.

⁴⁰ Panunzio, 1963: 53-54. V. 1.

⁴¹ Chevalier, 1988: 654 i 656. Borges, 1989: 78-81.

i els vicis, prototipus del senyor feudal: fort, brutal i poc intel·ligent el tenim amb Ynsegrin, el llop de *Roman de Renart*, font d'inspiració de la majoria de contes, faules i relats posteriors.⁴² I també la lloba Mormólice, la dida d'Aqueront era una amenaça per als infants segons la mitologia grecollatina.⁴³ El llop apareix com la figura de Cronos⁴⁴ i Cronos és un personatge càdtic per excel·lència.⁴⁵

Aquest llop devorador, mena de Cronos, ens permet referir-nos a tres rondalles, tres grans clàssics i que comencen a interessar a la mainada tan bon punt tenen consciència de la noció de la por i dels seus efectes: estem parlant de *Els tres cabridets i el llop* (T. 123, segons l'índex d'Aa&Th), rondalla a la qual es refereix directament Gaignebet en el text reproduït més amunt; de *Els tres porquets* (T. 136, segons l'índex d'Aa&Th) i de *La caputxeta vermella*.

Caldrà fer una petita pausa i aturar-se un moment a parlar de com els nous contextos narratius han influït en la manera de finalitzar les rondalles que, com les tres que aquí ens ocupen, eren, originàriament, una bona ocasió per presentar un llop devorador i salvatge. I dic eren, ja que, tal com he pogut comprovar personalment, poques són les persones que en el moment d'exercir el seu rol de narrador-en-funcions-educatives (ja sigui el del mestratge, ja sigui el patern o matern o qualsevol altra variant de parentiu) s'atreveixi a deixar anar la seva versió dient, tranquil·lament, que el llop es va cruspir quisculla que sigui dels diferents protagonistes d'aquestes rondalles. No, més aviat hom acorda a donar una fi més a to amb els nostres temps. En realitat, també pocs són els oients disposats a aguantar una fi tan desastrosa pel pobre protagonista i sovint surten en defensa seva demanant clemència, salvant-lo així d'una mort segura.

Com podem veure, doncs, la guineu pot assumir qualsevol dels rols, mentre que el llop té impediments arquetípics per assumir rols sàtirics i còmics. Aquesta limitació deu ser deguda al seu arbre genealògic.

Si volem entendre el funcionament de les rondalles d'animals cal abordar la seva sintaxi, o el que és el mateix, l'estudi de les relacions dels seus personatges a l'interior de la narració. De la mateixa manera, per conèixer les relacions entre dos o més personatges no n'hi ha prou d'agafar el diccionari i escatir el significat de cada un per separat. El que cal és conèixer quina és la sintaxi del llenguatge simbòlic per tal de poder desxifrar la significació d'un personatge en relació amb els altres personatges del relat.⁴⁶

Vegem-ne un exemple concret extret del corpus de rondalles del cicle de la guineu i el llop als Països Catalans. De les 6 versions de la rondalla n. 15 (seguint la

⁴² Schnitzer, 1985: 59.

⁴³ Chevalier, 1988: 654.

⁴⁴ Gaignebet, 1977: 27.

⁴⁵ Borges, 1990: 66.

⁴⁶ García i Renau 1992: 20.

numeració del mateix índex), la versió 1 titulada "Compare llop i comare guineu" recollida per Pau Bertran i Bros al Principat. La versió 2 titulada "Compare llop i comare guineu" del mateix Pau Bros. La versió 3 titulada "Compare llop, comare guilla i la gerra de mel" recollida per Joan amades al Principat. La versió 4 titulada "Sa raboa i s'eriçó" recollida per Antoni M. Alcover a Mallorca. La versió 5 titulada "Es compà llop i sa comara rabosa" recollida per Isidor Macabich a Eivissa. I la versió 6 titulada "Comencilda, Secundina i Acabilda" recollida per Enric Valor al País Valencià. L'argument d'aquesta rondalla gira també al voltant de la gana i de com dos animals un fort però babau i l'altre dèbil però astut s'aparellen per conveniència per aconseguir alguna cosa de menjar. A totes les versions (llevat de la n. 5) els protagonistes són el llop i la guineu. Tal i com es pot veure, el fort però babau és enganyat pel dèbil però astut que es queda la mel que havien de compartir entre tots dos. La versió 5, en canvi presenta una variació en els seus protagonistes que són la guineu (que ocupa el lloc del salvatge) i l'eriçó (que passa a ocupar el del domèstic) i si bé hom es podria pensar que la guineu fent de salvatge se sortirà amb la seva, és el murri de l'eriçó el que guanya realment la partida de l'astúcia.

La qüestió és que, quan dos personatges apareixen formant part d'un parell semàntic d'oposats, és evident que no poden complir les mateixes funcions a risc de negar l'existència del principi d'oposició semàntica binària i, per tant, de la pròpia rondalla. Les funcions seran diferents entre ells ja que el lloc que ocupen dins la narració és, precisament, el d'actuar per oposició.

Comencem, doncs, per redefinir el personatge de la guineu contextualitzant-lo, ara, en el marc del corpus de les rondalles estudiades. Procedint així, ens serà més fàcil concretar, després, les característiques que el fan diferent del seu parell oposat.

La guineu, ja ho hem vist, es caracteritza, bàsicament, pel comportament astut, basat en la murrieria i la doble personalitat.

En temps passats i en altres cultures, el personatge encarregat d'assumir aquesta funció era el xacal (o la hiena). En arribar a les nostres latituds aquests relats, hom trobà en la guineu un bell exemplar en el que encaixaven a la perfecció aquests comportaments. Però actuant així no es partia del no res, ni s'inventà res de nou car ja hem pogut veure com els bestiaris medievals europeus ja es feien ressò del comportament fals i el doble joc de la guineu.

El cicle de les rondalles de la guineu i del llop, doncs, enfortiren el retrat de la guineu astuta, artera, murrierota, deixant de banda totes les altres qualitats simbòliques que hem pogut demostrar que també havien estat atorgades a aquesta bèstia. En aquestes ocasions, la guineu és la parella del llop, o, com és el cas d'algunes versions de l'Europa Septentrional, anava de tronc amb l'ós. Ambdós, llop i ós apareixen com a salvatges engolidors.

Per la altra banda, altres rondalles difonien el caràcter salvatjot de la guineu aparellant-la, en aquestos casos amb animals inferiors a ella en força però al mateix temps, superiors en enginy.

Anem ara a fer el retrat de l'altre personatge, el llop. Ell, al costat de la guineu, ocupa el seu lloc de salvatge i babau.

La unitat del corpus de rondalles del cicle de la guineu i el llop radica en la coherència de la sintaxi de comportament dels dos personatges. Ara bé, allò que representa la força salvatge però fàcil d'enganyar apareix en forma de llop, però té en realitat un altre fons, el del xacal, aquell altre animal protagonista de relats orientals, poc conegut a les nostres latituds i que, segons sabem, en els seus orígens sempre apareixia en companyia d'un altre xacal (hiena).

I allò que representa l'enginy per bé que poc dotat físicament apareix en forma de guineu però té, també, en realitat un altre fons, el del xacal company de l'altre xacal.

Però no podem oblidar que els nostres personatges són fets de barreges i llurs arrels són un bon tros mestisses. I tot i que els protagonistes d'un cicle han de tenir una coherència arquetípica, és difícil trobar en els seus comportaments uns caràcters purs, fidels als orígens que els puguem concedir, atès les múltiples influències que han enriquert la nostra rondallística.

No podem, però, oblidar que, sota l'aparença d'animal babau del llop de les rondalles del corpus, hi segueix bategant amb força l'altre llop, el bestiota i ferotge per antonomàsia, aquell devorador (emparentat directament amb la lloba Mormólice, amb Cronos, amb Fenrir) capaç de ficar-se dins el ventrell tot allò que es pugui engolir.

I és perquè no ens acabem de creure que sota el personatge babau no hi batega el cor d'un ésser ferotge que moltes vegades acabem per matar el llop i la guineu si cal. Així és com dels 35 relats del cicle de les rondalles de la guineu i el llop que ha estat possible de localitzar, alguns d'ells acaben matant el protagonista salvatge, tot i que fent això, s'atempta contra l'existència del propi cicle. En efecte, si en el transcurs d'un sol relat matem un dels seus protagonistes, com podrem seguir explicant les altres rondalletes?

I és que, homes com som, volubles com ens trobem als efectes de la por, no ens podem sostreure a la necessitat que tenim de matar certs personatges perquè, en el fons, no ens acabem de creure que siguin un ximplets babaus. Massa anys fa que la humanitat sap quants llops s'amaguen sota la pell de moltó!

OBRES CITADES

- ABRAHAMAS, R. D., "Introductory Remarks to a Retorical Theory of Folklore", *Journal of American Folklore*, 81 (1968), 143-158.
- ALÓS-MONER I DE DOU, R., *Els bestiaris a Catalunya*.
- BEN-AMOS, D., "Toward a definition of folklore in context", *Journal of American Folklore*, 84 (1971), 3-15.
- BORGES, J. L., *Literaturas germánicas medievales*, Madrid, Alianza, 1989.
- Calila y Dimna. Antigua versión castellana*. Madrid, Librería de los sucesores de Hernando, 1915.
- CALVINO, I., *Sulla fiaba*, Torino, Einaudi, 1988.
- CALVINO, I., *Seis propuestas para el próximo milenio*, Madrid, Siruela, 1989.
- CARO BAROJA, J., *De arquetipos y leyendas*, Barcelona, Círculo de Lectores, 1989.
- COROMINAS, J., *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial La Caixa, 1994.
- CASARES, J., *Diccionario ideológico de la lengua española*, Barcelona, Gustavo Gili, 1971.
- CHEVALIER, J., *Diccionario de los símbolos*, Barcelona, Herder, 1988.
- ELIADE, M., *Fragmentarium*, Paris, L'Herme, 1989.
- FLINN, J., *Le roman de Renart dans la littérature française et les littératures étrangères du Moyen Âge*, Paris, P.U.F., 1963.
- GAIGNEBET, C., "La chèvre et les biquets", *La revue des livres pour enfants*, 55 (1977), 23-28.
- GARCÍA I RENU, M. A., *El tapís de la creació*, Barcelona, La llar del llibre, 1992.
- GOMIS, C., *La bruixa catalana*, Barcelona, Alta Fulla, 1987.
- GRIMALT, J. A., "La catalogació de les rondalles de mossèn Alcover com a introducció a llur estudi", *Randa 7* (1978).
- FRANCIA, M. de, *Los lais*, Barcelona, Quaderns Crema, 1993.
- FRISA, L., "A viva voce", *Argomenti*, 3 (1993).
- JANER MANILA, G., *Literatura oral i ecologia del llenguatge*, ponència de clausura del Simposi Internacional de didàctica de la llengua i la literatura (Tarragona), 1991.
- LÉVI-STRAUSS, C., *El pensament salvatge*, Barcelona, Ed. 62 Diputació, 1985.
- MALAXEHEVERRÍA, I., *Bestiario medieval*, Madrid, Siruela, 1989.
- NOEL, *Dictionnaire de la fable*, Paris, Le Normant, imprimeur libraire, 1810.
- ORIO, M. DEL C., *Aproximació a la rondallística de Joan Amades: catalogació i fonts*, tesi de llicenciatura del Departament de Literatura Catalana, Universitat de Barcelona (Tarragona), 1984 (inèdita).
- PANUNZIO, S., *Bestiaris*, Barcelona, Barcino, 1963-64, 2 v.
- PRANEUF, M., *L'ours et les hommes dans les traditions européennes*, Paris, Imago, 1989.
- PROPP, V., *Morfología del cuento*, Madrid, Fundamentos, 1977.
- PUJOL, J.M., *Contribució a l'index de tipus de la rondalla catalana*, tesi de llicenciatura del Departament de Literatura Catalana, Universitat de Barcelona, 1962 (inèdita).
- PUJOL, J.M., "Literatura i etnopoètica: balanç d'un folklorista", *La cultura popular a debat*, Barcelona, Alta fulla, 1985.
- Le Roman de Renart*, Paris, Flammarion, 1985, 2 v.
- ROS, R., *Les rondalles d'animals: el cas del cicle de la guineu i el llop*, tesi de doctorat del Departament de Teoria i Història de l'Educació, Universitat de Barcelona, 1996 (inèdita).
- SCHNITZER, L., *Ce que disent les contes*, Paris, Éditions du Sorbier, 1985.

Roser Ros y Villanova, "Les Rondalles d'Animals"

- SORIANO, M., *Les contes de Perrault. Culture savante et traditions populaires*, Paris, Gallimard, 1968.
SORIANO, M., "Contes d'animaux, contes d'avertissements, formuletes: L'enfance de l'art", *La revue des livres pour enfants*, 107-108 (1986), 30-39.
SPERBER, D., *Le symbolisme en général*, Paris, Hermann, 1974.
SUDRE, L., *Les sources du roman de Renard*, Paris, 1932.
TÉNÈZE, M.L., "Introduction à l'étude de la littérature orale: le conte", *Annales* (1969), 1104-1118.
TÉNÈZE, M. L., *Le conte populaire français*, Paris, Maisonneuve et Larose, 1976.
VELAY-VALLENTIN, C., *L'histoire des contes*, Paris, Fayard, 1992.

RONDALLÍSTICA: FONTS PRIMÀRIES

Principat o Catalunya

- AMADES, J., *Rondallística*, Barcelona, Selecta, 1974.
BERTRAN I BROS, P., *El rondallari català*, Barcelona, Alta fulla, 1989.
SERRA I BOLDÚ, V., *Aplec de rondalles*, Barcelona, PAM, 1981.
SERRA I BOLDÚ, V., *Rondalles populars*, Barcelona, PAM, 1984-1985, 4 v.
VERDAGUER, J., *Rondalles*, Barcelona, Barcino, 1992.

Illes Balears, Mallorca

- ALCOVER, A. M., (Jordi des racó), *Rondaies mallorquines*, Palma, Moll, 1985-1987, 24 v.

Illes Balears, Eivissa

- MACABICH, I., *Historia de Ibiza*, Palma, Daedalus, 1967, 4 v.

València

- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, F., *Coses de al meua terra (La Marina)*, València (s.n.), 1912.
VALOR, E., *Obra literària completa*, 2 v., València; Gorg, 1975-1986.

RESUMO

Este trabalho pretende ser uma introdução ao estudo dos contos de animais, a partir da análise de contos do ciclo da raposa e do lobo recolhidos nos Países Catalans (Principado ou Catalunha, Ilhas Baleares e Valência) e também do conhecimento dos arquétipos das suas personagens principais.

A vontade de conhecer mais a fundo os comportamentos da raposa e do lobo baseia-se na crença de que, de todos os elementos que constituem os contos, as personagens são talvez os que têm maior importância na sua configuração e estruturação. Mediante o estabelecimento da árvore genealógica das famílias dos protagonistas, tentei demonstrar que o seu longo caminho desde tempos muito remotos e uma mais que provada procedência geográfica exótica e longínqua foram desenhando o carácter e a função daqueles dois animais.

Resumindo: o par formado pelo lobo e pela raposa possui uma árvore genealógica tão antiga como o mundo e, além disso, conta com ilustres antepassados, que formaram o seu carácter em contextos culturais e geográficos muito afastados dos nossos. E que resulta de tudo isto? Um comportamento feito de misturas, que condiciona os finais dos contos do ciclo, conforme vemos na sua análise.

ABSTRACT

This text should be regarded as an introduction to the study of animal tales, envisaged from the analysis of the the fox and the wolf cycle of tales collected in the Països Catalans (Principate or Catalonia, Balearic Islands and Valencia), as well as from the knowledge of the archetypes of its main characters.

The need to know in depth the behavior of the fox and the wolf stems from the conviction that, from all the tales' elements, characters are perhaps those that matter most for their configuration and structure. By establishing the genealogical tree of the characters' families, I tried to show that their long path since very ancient times and from well-proved exotic and remote origins are responsible for the character outline and for the function of those two animals.

In short, the genealogical tree of the pair formed by the wolf and the fox is as ancient as the world and it includes prestigious ancestors that formed both characters in cultural contexts far removed from ours. What results is a behavioral pattern made of mixtures which condition the endings of the tales in this cycle, as we see in their analysis.